

הלכות לולב סימן תרמח

באר הגולה קיז

(לא) במקום שאפשר, * (מיהו, לענין דינא אין לפסל אלא אם כן נטל (יג) הדר, דהינו העץ שראש הפטמא עליו, והראש נקרא שושנתא (המגיד). וכל זה דווקא שנשלה, אבל אם לא היה לו דר (יג) מעולם (לב) קשר, וכן הם רב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש): ח **נטל (יד) העץ שהוא תלוי בו קאילן מעקר האתרוג (לג) ונשארו מקומו גמא, פסול:** הגה והאם נטל קצת העץ (לד) ונשארו עבי כלי-שהוא, שקל רחב הגמא (טו) [טו] מקסה, קשר (טו): ט **עלתה תזוית (פרוש, פרוש) פרוגום 'או ילפת' או תזוין עליו, אם * בשנים או בשלשה מקומות, (לו) פסול; ואם במקום אחד, אם עלה (לז) * על** אתרוג אחר שאינו מהדר, הוא נכסיל שבחשך הולך) ס ברתא ליה נעלה בכנתו כפרוש הר"ף שם ותרמכ"ס שם ע שם כמשנה ויכרא שם כמקרא

באר היטב

וענין ט"ז: (יג) הדר. משמע מלשונו דווקא שנטל בלו, אבל הבי"ח ופי"ח ובלבוש כתבו להחמיר אפילו נטל מקצתו וכהמ"א, ונ"ל דעכ"פ בעי שניטל עד האתרוג, כיון דהשעם הוא משום חסר כמ"ש סימן תרמט ס"ה בהג"ה, אי"כ בנטל כלי-שהוא לא מקרי חסר דאין זה חרוץ הנפר. ועש"ה: (יג) **מעולם.** ונדרים הם, כי יש במקום פטמא כמו גמא מתחלת ברתו, מבי"ט, כנה"ג. וענין דרב"ז סימן קיא. וענין ט"ז שהעלה דאם יש אתרוג לפנינו מהדר בשאר המעלות רק שאין לו חף שושנה או שנטל קצת מהדר שלמעלה, ואתרוג אחר במקום שיש ספק אם היה לו חלל שושנה דאין להחמיר, ע"ש: (ד) **העץ.** ובשעת הדחק שאין אחר בעיר יש לסמוך ולברך עליו ואפילו ביום א, תשובת חכם צבי סימן ט, ע"ש: (טו) **מקסה.** פי' שבגמא שם נשארו קצת מהעץ כמו שהיה בתולה. וכתב בתשובת בי" סימן קמב: הא דכתבו הפוסקים לפסל בנטל

שערי תשובה

[טו] **מקסה.** עכ"ט. ובתשובת שכו"י ח"א סימן לה השיג על הבית יעקב וכתב שהוא נגד משמעות הש"ס וכל הפוסקים, וכל חיוב דבעינן מאדווקא לקיחה פשה ושלמה, כל שאינו מקור בו בחולותו, חבור ע"י ר"א ודאי ל"ש חבור דלמנו מקרי שלם וטהור, ודחה רא"ת הבי"ע משיבין דף פא ומספק חפ"ז לו, ע"ש, וגם בא"י חולק עליו, ונ"ע בפ"מ שאם העץ שלו קיב וחרוך העץ גמא מגיע לחרוך האתרוג כמו שנמצא לפעמים בדר, פסול:

וכ"ש במקום שיש ספק אם היה לו חלל שושנה דאין להחמיר, ע"ש: (ד) **העץ.** ובשעת הדחק שאין אחר בעיר יש לסמוך ולברך עליו ואפילו ביום א, תשובת חכם צבי סימן ט, ע"ש: (טו) **מקסה.** פי' שבגמא שם נשארו קצת מהעץ כמו שהיה בתולה. וכתב בתשובת בי" סימן קמב: הא דכתבו הפוסקים לפסל בנטל

באר הלכה

רבו לדעת ההג"ה, יש לפסול משום נדוק. ענין בר"ז: * מיהו לענין דינא אין לפסל וכו'. וכן הסיכמו האחרונים בדבשלה שושנה לבד כגדאי אין להחמיר, כדמוכח מן המחבר ומור"ם ושאר פוסקים. וכתב באמרי מרדכי, דמאי דמשמע מדבריו הרב בי"ח דשושנתו ודרו תנא מלמא הוא ואין הפר אלא בנפילת הפרח שהוא הגז שנפול ממנו על הרוב קדם שיגמר ויפשה בו פטמא, הוא הפך משמעות דברי הפוסקים, ענין שם. גם על יתר דבריו שם שכתב דלדעת הר"י בר"ר יש להחמיר בנטל קצת מן הדר, השיג הרבה, ענין שם. ודע עוד, דעקר מה שאיתא מחמירים בנטל שושנתא לבד הוא מפני לחוץ הרי"ף, אכן כבר דחה הבית יוסף ואתרוג ושושנתו"ו אין ראיה, דאפשר דהוא סובר גם כן כמו הרמב"ם שאינו פוסל בנטלה שושנה לבד, ענין שם. ולפי מה שזכינו עמה לאורו של רבנו חננאל שצ"ח לאור. וראה הקדמי שכל דברי הרי"ף בענינו לקוחין מדברי הרבנו חננאל, ודברי הרבנו חננאל פתיח בהדיא ש"עלה פטמתי, חטמו של אתרוג ושושנתו"ו, והוא ממש דברי הרב המגיד בדעת הרמב"ם, וכן הוא גם כן פנתה הרי"ף בברור וכלו שקבת הבית יוסף מדעתו הרבה: * **בשנים או בשלשה מקומות.** הקשה הפס"ח משנה: השתא שנים, שלשה מקבי? ותנין הש"י והכי קאמר, דמקיש שלשה לשנים, דהינו דאף בשנים בעינן שיהפשוטו אחד מחברו על-כ"פנים כדי שיעור לתזוית שלישי (דהינו כדי שיעור ב: אכעבועות דקות, ומראה אתרוג משוה כחוט השערה מפיסק בין תזוית זו לתזוית שאצלה מצד אחד וכן מצד השני), אבל בפחות מזה לא מקרי מנפר. ורבים מאחרונים מאנו בחרוצו, דמי דענין פשה שיעור האכעבועות דנמלד על-ידי"ה הפסק בין שתי תזויות, ומרצו דכי האי גונא פריך הש"ס בקרב מפניו ומרצו כדאמרי אית'ש"ס, ענין בפר"ק מגדים ובגד"י: שיעור ונתר"שלו. ומכל מקום עקר סברתו שקבת דמסתברא כמנפר⁶⁹, נראה דנכון הוא לדינא: * **על רבו.** ענין במשנה ברורה. אכן על חטמו

משנה ברורה

להחמיר בזה: (לא) **במקום שאפשר.** הינו שאפשר לקח יותר מבקור מזה, (לה) אבל אם הוא המבוקר, אין להחמיר בשביל השושנתא. ומכל מקום נראה דווקא אם חסר רק השושנתא⁶⁷, אבל אם חסר גם מקצת מן העץ⁶⁸, אף שיש עוד קצת עץ למעלה מן האתרוג, טוב להדר לקח אחר אם אפשר לו, כי (לו) יש מחמירין גם בזה⁶⁹: (לב) **קשר.** כיון שקף הוא ברית⁶⁰ וזהו דרך גדולתו, אין לכוונתם בשם חסרים או שאינן חמירי⁶¹, (לז) ונפרים הם, כי יש במקום פטמא כמו גמא⁶² מתחלת ברתו⁶³, וכתב בכבוירי יעקב, דנה דווקא רק כשיש גמא מעט, שאין באן פסול רק משום חסר, וכיון שמתחלת בריתו הוא פן ולא נחסר ממנו כלל, לא מקרי חסר, אבל לפעמים יש גמא עמקה שחללה עד חררי הנזע, ונפר על-ידי שיכניס לתוך התלל מחט או שאר דבר דק, בזה נראה דפסול גמור הוא, שהרי נקב בחולדה פסול כל היכי דנקב פסול, כדאיתא ביריה דעיה סימן מג בפריימגדים, וכיון דנקב עד חררי הנזע פסול הוא הדין בנקב בחולדה: ח **(לג) ונשארו מקומו גמא, פסול⁶⁵.** דהוא בכלל חסר. ואם הוא שעת הדחק שאין אחר בעיר⁶⁶, העלה בתשובת חכם צבי שייכול לברך עליו אפילו ביום ראשון [ענין שבשעת הדחק, איתא בסוף סימן תרמט שמבכרין אפילו בין פסולין לגמרי, (למ) וכל-שכן בזה שהוא תלוי בשיטת הראשונים, כמבאר בבית יוסף], והוא הדין בנטלה פטמתי ונעשה גמא ואין אחר בעיר, (לט) גם כן יכול לברך עליו אפילו ביום ראשון: (לד) **ונשארו עבי כלי-שהוא, שקל רחב וכו'.** רוצה לומר, שנשארו מן עבי העץ בתוך האתרוג שעור קצר, שייכול על-כל-פנים למלא כל רחב הגמא מן עביו, ואף דלמעלה מן הגמא לא נשארו משוה גם כן קשר, (מ) דתנו לא מקרי חסר: ט **(לה) עלתה תזוית.** בין בתלוש (מא) ובין במחבר, אלא בעינן שיהיה גבוה משאר אתרוג: (לו) **פסול.** דמחזי כמנפר [גמרא]: (לז) **על רבו.** הינו

שער הציני

(לה) של"ה וט"ז וש"א: (לו) מאמר מרדכי ובכור"י יעקב לדעת המגן אברהם גופה לקמן בסימן תרמט סעיף קט"ן יז, דחושש לומר דטעם הפסול דנטל פטמתי הוא משום הדר, ואם כן אנוא ראית המגן אברהם בענינו, ענין שם: (לז) ומכל מקום אם אי אפשר להכיר כלל אם היה פן מתחלת ברתו, באלה רבה בשם הב"ח מצדו להחמיר, אכן בפריימגדים כתב דאפשר דיש להכשיר משעם ספקיסקא⁶⁴, דשמא תלוב כמאן דאמר נטל פטמתי הינו ענין לבד, ואפילו הוא דרו, שמא לא נטל אלא וברא פך, עד באן דבריו ונאף דהמחבר ותרמ"א העתיקו דנטל פטמתי פסול וכן לענין קצו, אפשר דהוא רק משום דחשש להחמיר בשניהם, כאשר מוכח בבית יוסף בשם הרא"ש, ענין שם, ולא משום דפסקו פן להחלטה, ויזהו מסלק מה שהקשה עליו בכבוירי יעקב, ענין שם: (למ) ובפ"ט לפי מה שהעתיק הגר"א בשם המגיד משנה דרין זה הוא רק לדעה הראשונה שבסעיף ב הנ"ל דפסולין בחסר אפילו אינו באסר, ומשמע דלדעה שניה שם יש להקל בזה, וכיון דבשעת הדחק נקטין מסבא שניה שם מבאר שם, ממילא יש להקל בענינו: (לנ) בכור"י יעקב: (מ) ומה דלענין פטמ' יש שמחמירין דווקא כשנשארו על-כ"פ פנים מעט למעלה מן הגמא, ויש שמחמירין שלא יחסר מן העץ שמתחת השושנתא מאמה, ובכענינו מקלין בזה, ענין בבלבש הטעם⁶⁷: (מא) פריימגדים:

הלבנות לולב סימן תרמה

(נו) רבו (לח) פסול, ואם על חטמו, (לט) אפלו כל-שהוא פסול, [*] וְחָטְמוּ הַיָּנוּ *מִמְקוֹם שְׁמַתְחִיל לְהַתְקַצֵּר וּלְהַתְחַדַּד כַּלְפֵי רֹאשׁוֹ: י' י"ג אומרים, דְּהָא דְבִשְׁנֵים וּשְׁלֹשָׁה מְקוּמוֹת פְּסוּל הַיָּנוּ דִּוְקָא כְּשֶׁנֶּחְפְּשֵׁט הַגְּמוּר בְּרִבּוּ אֶף-עַל-פִּי (מ) שֶׁבִשְׁטַח (י) הַחֲבָרְבוֹרוֹת הוּא מְעוּט, אֲבָל בְּמַעוּטוֹ, כְּגוֹן (מא) *שְׁבָלִים (יח) מְצַד אֶחָד שֶׁל אֲתֵרוֹג, כְּשֶׁר. י'וֹשׁ פּוֹסְלִים (מב) אֶפְלוּ מְעוּטוֹ שֶׁל צֵד אֶחָד: י"א (מג) *אם הוא מְחַצֵּה עַל מְחַצֵּה בְּמְקוֹם אֶחָד, (מד) י'וֹשׁ מְכַשִּׁירִים (יט) [יט] י'וֹשׁ פּוֹסְלִים: י"ב מִתְחַטְמוּ וְאֵלָּהּ, דְּהֵינּוּ *מִמְקוֹם שְׁמַתְחִיל לְשַׁפֵּעַ עַד הַפְּטָמָא, פּוֹסֵל (כ) חֲזוּזִית (מה) וְכָל *שְׁנוֵי (כז) [כז] מְרָאָה

פ טר בשם הרמב"ד והרא"ש, וכן פתב הריב"ש שם בשם הור"ח גאון ק שם בשם חידו רבי יחיאל ר שם בשם הרמב"ד

באר היטב

העקץ הינו בנשל ואינו בעולם וא"א לחבור, אבל אם אפשר לחבור ע"י מחט או פיוצא בו ואינו נכר מקור לשלו ביום ב' וילכרו, אך ביום א' יש להחמיר, ע"ש: (טו) רבו. מדקטם משמע דס"ל רבו משני צדדין כמש"ס הטור: (יז) החברבורות. פי' שמקום החברבורות עצמם הוא המעוט: (יח) מצד א'. וכתב המ"א: משמע דאם נתפשט מהם לצד השני מקרי רב, דהוי רב הקפו א"ע שאינו רבו של כל האתרוג, עכ"ל: (יט) י"וש פוסלים. לפה, לפה כתב ב"י דאם כלם בצד אחד פשר הוא ה"ל מקצה על מקצה; וי"ל דהתם מירי שאינו מקצה של כל האתרוג רק של המקצה כמש"ל ולכן פשר, מ"א: (כ) חזוזית. קמין ב' אכבעועות לפחות, והוא שהיה נראים לעץ כשאזנו כבדו, מב"ט, כנה"ג, מ"א: (כז) מרָאָה. ודקא כשנראה

שערי תשובה

[*] וְחָטְמוּ הַיָּנוּ מִמְקוֹם כו'. ועין בבית יוסף שהביא לשון רש"י שכי' ובקטמו בעבי נהוה שמשפע משם כו' וגם הביא לשון הרא"ש ובסוף דבריו כתב ב' לשונות פרוש דברי הרא"ש מ"ש וכן עמא דבר, אם הפתגם גם בעבי נהוה עצמו לפסל או הפתגם נדקא מעבי נהוה ולפ"ע לאו ואין עבי נהוה בכלל, ע"ש, ובכ"ל לשון הש"ע שכתב במקום שמתחיל כו' וכן לקטן סע"ף יב במקום שמתחיל לשפע כו' משמע ע"צ דלשנא בתרא עפר דאין עבי נהוה בכלל; אך במח"ב כ' בשם מורו הרב ז"ל דעבי נהוה בכלל הפסול לפסל חזוית כביש, ע"ש, ואפשר דגם בש"ע מ"ש במקום שמתחיל כו' וגם הפסוק בכלל, דכיון דסתם נקטין להמרא, והנהה מהפסוק שגם שם נראה לעינים להקריא, ומ"מ אפשר בשעת הדחק יש להקל באשר מימי: [יט] י"וש פוסלים. עכ"ה"ט. ועי' במ"א שכתב שגמלא להקריא לרב גריאדנס. ובאר"י כתב בשם מהפ"ט שאם אין נראה לעין חזוית דקוהו וצ"ק נהוה חזוית דאם אין פ"ל שהוא שפוסל, ע"ש. וכפי"מ באר יותר, דכיון דסתם השעם נראה אף בקטמו אינו פוסל, ע"ש: [כז] מְרָאָה. עין בה"ט. ועין בשו"ת פניאר"ה סימן ה שאותן אתרוגים הפזורים אצלנו לפעמים נמצא בהם מרָאָה אדם קדם

עין והספלות ומרחוק אין נמצא אף בקטמו אינו פוסל, ע"ש: [כז] מְרָאָה. עין בה"ט.

באר הגולה

דקמא לן דאפלו בכל-שהוא, שם בודאי אפלו בצד אֶחָד: * ממקום שמתחיל להתקצר וכו'. עין בבית יוסף דרעת הרמב"ם והרי"ף גיאות חטמו הינו למעלה קרוב לשעמא, אבל בטור ושלחן ערוך סתמו בדרעת הרא"ש דהשפוע קרי חטם, ומצד ברא"ש רבן הוא ג"כ דעת הרבנו חננאל והרי"ף, ולכן כתב הטור 'מקום שמתחיל לשפע', וכן גם-כן בנחת השלחן ערוך. והנה לבארה הנה נראה לומר דהוא חטמי האתרוג למעלה, אבל באמת זה אינו, דאם-כן אם חזוית מתפשט על רבו של האתרוג ממילא הוא על חטמו גם-כן, ובקטן דרעת רש"י שכתב דעבי נהוה של האתרוג הוא נקרא חטם⁷³, אם-כן אם חזוית מתפשט על רבו הרי חטמו בכלל, ובקטור וכן בפוסקים מוכח דהרי מלי ניהוה וביחוד 'קשה על הפגן-אברהם ושאר אתרוגים שכתבו, דהא דברבו פסול נדקא אם הוא משני צדדים ולא מצד אחד, ולמה לא נפסל בכל גוני משעם דהוא על חטמו, ועל-פ"תו אנו צריכין לומר דקל"ל עלקא מתחיל החטם באתרוג אחר שעור רבו של האתרוג ולא קדם. ועין בשערי-תשובה באתרוג אחר שעור רבו של מתומי חזוית במקום נהוה לבד, ודחוק את עצמו דגם בנחת השלחן ערוך הוא כן, ולעניינת דעמי לשון השלחן ערוך לא משמע כן, וכן בלבוש מכח בהקדא בנחת השלחן ערוך הוא על השפוע לבד וכל על מקום נהוה [שעמתיק מעמו דרש"י והשמיט כתב 'עבי נהוה'], ועל-פ"ת פנים במקום הדחק בודאי יש להקל גם ביום ראשון ולכרו עליו: * שְׁבָלִים מצד אֶחָד של אֲתֵרוֹג וכו'. עין בבית מאיר שמצד דאפלו הנה יותר משלשה חזוית פשר בנה, כיון שעל-פ"ת פנים הם מעוטו של כל האתרוג, אף לפי מה שמסכים לבסוף אין הדבר ברור יהא פליקו, עין שם. ומיום ראשון ואילך בודאי יש להקל בנה: * אם הוא מְחַצֵּה עַל מְחַצֵּה וכו', י"וש פוסלין.

עין במגן-אברהם שהקשה, דאם-כן למה כתב בסע"ף י' דאם פלה בצד אחד פשר, הא הרי זה מקצה על מקצה? ובספר בגדי-ישע תרץ בפשיטות דשם מירי שעומדים במעוטו ואינו מחזיק מקצה, וכאן מירי שמחזיק מקצה מכח דאפשר לצמצם, עין שם: * ממקום שמתחיל לשפע עד הפטמא. ופטמא בכלל, וכדמוכח בבית יוסף דתספ להקרא בדרעת הרבנו חננאל והרי"ף ששפעם גם-כן בכלל חטם, אבל מפל מקום לא הוציא מפלל זה שיטת הרמב"ם והרי"ף גיאות דהדר קרי חטם, וכן משמע מלשון הרבנו חננאל להקצין בו, וכן כתב בפתיחת-השקל בסוף הסימן (אכן מה שכתב דפטמא, מוכר בהנהגת רב"א סע"ף ז' היא מה שגורין ששעמא, ולא בקרקע כתב, דאנו חושבין לדינא דפטמא הוא הדר שששעמא עליו ולא השושעמא עצמו: ואפשר שפ"ט לשון הרמ"א לסימנא בעלקא מקום הפסם, וכן משמע משה שפ"טם ראינה לדרביו מדברי הרמב"ם): * שְׁנוֹי. משמע נדקא שנוי מרָאָה ולא שארי פוסלים, וכן קתבו רבנו ג'תם והרא"ש, ולא כר"ן שפוסל גם בנדקא כל-שהוא בקטמו, ולדידה אם נדקא בקטמו פסול כל ז' דאין זה הדר, והוא הדין כל פסולי אתרוג [מ"א]. והנה לתר"ן, בין נדקא בין חסר בין נקלף ונשאר גוון האתרוג, הכל פסול בקטמו כל-שהוא⁸¹ ופסול כל שבעה, ומיהו אין הלכה כן, אלא בדרעה הראשונה דרב שנוי מרָאָה וחזוית פוסלים בקטמו כל-שהוא ולא שאר פוסלים, ומפל מקום נבש כל-שהוא וכן בשאר פסולי הדר, דעת האליה רבה להחמיר כלש-מיי-שאומר שיהובא בשלחן ערוך בכרוי וערב]. אכן לפי מה שכתב הנ"ל בסע"ף ה טעם הדרע הראשונה הפותחין בחטמו בנדקא, עין שם, ממילא לפי דעת הש"מ מחמירין שם דאף ברבו מפסל, ממילא בחטמו בכל-שהוא, וכן גם-כן דעת הרמב"ן, והבא בבית יוסף בסימן תרמה, ועל-כן נראה דיש

שער הצידין

(מג) מגן-אברהם וש"א: (מג) ר"א"ש שארי פוסקים: (מד) פוסקים: (מה) פרוש, דכנה דהאסור משום מקמ, מקרי רב הקפו לחדו גם-כן בשם רבו, אבל ברבו במקום אחד לא מקרי רבו רק כשהיה רב כל שטח האתרוג, וכניל בסע"ף קטן לו [פמ"ג וש"א]: (מו) בכדרי-עיקב: (מז) מגן-אברהם וש"א: (מח) הש"י ואליה רבה ופרי-מגדים:

הֶלְכוֹת לולֵב סִיָּן תְּרֵמַח

ביאורים ומוספים


[משנ"ב ס"ק לח]

דְּאִינוּ הַדְּרוֹ⁷⁰.

אמנם, בשעה"צ לקמן (סי' תרמט ס"ק נג) הביא את דברי הפמ"ג שצידד שיש אומרים שפסולו הוא משום חסר, ולכן בשאר ימים היקל בשעת הדחק משום ספק ספיקא, ספק שמא פסולו הוא משום חסר וכשר בשאר ימים, ואף אם פסול בשאר ימים משום 'הדר', שמא הלכה כדעת הרמב"ם שפסולי 'הדר' כשרים ביום השני.

[משנ"ב ס"ק לט]

שְׁנָרְאָה שֶׁשׁ לְעֵינַיִם יוֹתֵר מִשָּׂאָר מְקוּמוֹת שְׁבוּי⁷¹, שְׁבָאוֹת שְׁפוּע אָדָם נֹתֵן עֵינָיו⁷².

71) ואם בצד אחד מתחיל השיפוע ובצד השני עדיין שווה כזה  דעת הגרי"ש אלישיב (תורת די' מנינים סי' כג הע' יט) שממקום שמתחיל השיפוע נחשב חוטמו של האתרוג גם בצד השני שהוא עדיין שווה, כיון שכשמתחיל השיפוע מצד אחד גם הצד השני נראה יותר לעיניים. מאידך, בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קג) צידד שמסתכלים בכל צד לפי מקום שיפועו,

משום שרק במקום שיפועו נראה יותר לעיניים. ודעת הגרי"ש קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רפ) שיש לקבוע את מקום החוטם במקום ממרצע בין שני המוקמות הללו, שהרי חוטם הוא ראש האתרוג, ואי אפשר לומר שבצד אחד החוטם מתחיל במקום מסוים ובצד השני מתחיל במקום אחר.

72) והגדרת כל שהוא הפוסל בחוטמו, כתב בשעה"צ להלן (ס"ק מט) לענין שינוי מראה, שפסולו בחוטמו הוא משום שנראה לעיניים, ופסול דוקא אם נראה מרחוק בלא התבוננות, אבל אם צריך עיון והסתכלות ומרחוק אינו נראה, אף בחוטמו אינו פוסל. וראה מה שכתבנו להלן (ס"ק מז).

[ביה"ל ד"ה ממקום]

דְּחֻטְמוּ הֵינּוּ לְמַעַלָּה קְרוֹב לְשׁוֹשְׁתָּא לְשׁוֹשְׁתָּא וְכוּ', דְּהַשְׁפִּיעַ קְרוֹי חוֹטֵם וְכוּ', דְּעֵבֵי נְקֵהוּ שֶׁל הָאֶתְרוֹג הוּא נְקֵרָא חֻטָּם⁷³.

73) כזה 

[משנ"ב ס"ק מ]

שְׁמָקוֹם הַהֶבְרֵבוֹרוֹת עֲצָמָם הֵיא הַמְעוּטָה⁷⁴.

74) כזה 

[משנ"ב ס"ק מא]

מִשְׁמַע דְּאָם נְתִפְשֵׁט מֵהֶם גַּם לְצַד הַשְּׂנִי מְקָרִי רְבוּי⁷⁵ וְכוּ', דְּהָיוּ רַב הַקְּפוּי⁷⁶, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ רְבוּ שֶׁל כָּל הָאֶתְרוֹג⁷⁷.

75) ואם יש נקודות שחורות בתחתית האתרוג סביב העוקץ וביחד עם שאר החזית הרי הן רוב שטח

האתרוג, כתב הא"א (בוטשאטש, תנינא סי' תרמח ט"ט) שיתכן שאין זה נידון כחזית שעלתה על רוב היקפו של האתרוג, משום שכל השטח שלמטה שאינו נראה להדיא לא שייך לפסול בו על ידי חזית או שינוי מראה.

דעת הגרי"ש קרליץ (ארבעת המינים למהדרין עמ' קפא) שנקודות שחורות שנמצאות סביב העוקץ אינן פוסלות, אך דוקא כשהעוקץ שקוע ובשר האתרוג יורד לצדדי העוקץ והנקודות נמצאות בין בשר האתרוג לעוקץ, ויתרה מזו, גם אם הן נמצאות במושב האתרוג אינן פוסלות.

76) והחזו"א (או"ח סי' קמו ס"ק ה ד"ה ספק) הקשה, מניין לנו לחדש שיעור של רוב היקפו, ואם כוונת הראב"ד היתה לזה היה מאריך ומפרש, שזה יסוד חדש שאין להבליעו ברמז, ולכן אין לפסול ברוב היקפו אלא אם כן הוא רוב שטחו של האתרוג. ולדעתו מידת רוב היא, שאם נקיף בחוט את כל האבעבות לא יכיל השטח המוקף את רוב השטח של האתרוג כזה  כשר. [וראה עוד מה שכתבנו לעיל (ס"ק יא)].

77) ואף אם התפשטה החזית בצד אחד לרוב היקף ארכו של האתרוג, דעת שו"ע

הרב (סי"ב) שנחשב לרובו של אתרוג ופסול, אף שהחזית לא התפשטה ברוב שטחו של כל האתרוג.

[משנ"ב ס"ק מד]

וְהִישָׁפוּסִילִים סְבִיבָא לְהוּ דְּאִי אֶפְשֵׁר לְצַמְצָם⁷⁸.

78) טעם אחר לפסול מחצה על מחצה, כתב ה"י (ס"ק טז) משום המשך במילואים עמוד 81

מילואים הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד קיז

66) ואם אין אתרוג אלא לחיבור, כתב לקמן (סי' תרמט ס"ק נב) שצריך לטרוח ולברך על של חיבור.

[שעה"צ ס"ק מ]

עין פלבוש השעם⁶⁷.

67) שביאר (סי"ח), שלגבי העוקץ שתלוי בו באילן, בהכרח שיש להכשיר בניטל מקצתו, שהרי אי אפשר להסירו מהאילן אלא בתחית חלק מהעוקץ הנ"ל, ולכן מכשירים גם כשנשאר ממנו רק מעט, מה שאין כן בפיטם שאין צורך לחותכו כלל, לכן מחמירים אם ניטל או נשבר הפיטם שהיה לו, ופסול מדין 'הדר'.

טעם אחר כתב הערוך השלחן (סי"ח), משום שבשר האתרוג מתפשט גם בתחית הפיטם כמו שנראה לעין, ולכן כשניטל כולו הרי חסר מעצם האתרוג, מה שאין כן בעוקץ שבשר האתרוג אין מתפשט עליו העוקץ הוא עץ בעלמא ככל עוקצי הפירות, לכן כשר.


[ביה"ל ד"ה בשנים]

ותרצו דכי האי גונא פריך הש"ס בפרק מפנין ותרצו קדאמרי אינשי⁶⁸ וכו', שפסקיין בין תנוית לתנוית לא מקוין כפנפנ⁶⁹.

68) תירצו גוסף כתב האור שמח (פ"ח מהל' לולב ה"ז), על פי דברי הרא"ש (סוכה פ"ג סי' יד) שכתב שאת פסול 'הדר' מסרה התורה לחכמים, והם אמרו שאפילו בדיעבד לא יוצאים יד חובה כדי שיחרו ישראל במצוות, ורק בשעת הדחק הכשירו, וביאר האור שמח את דבריו, שענין 'הדר' הינו ענין הסכמי, שבמקום שיש מהדורים אינו נחשב 'הדר' וכשאין מהדורים נחשב 'הדר', ולפי זה כתב שאם בשעת הדחק נטל אתרוג שאינו מהודר ואחר כך בדרך מקרה פלאי נודמן לו אתרוג מהודר אין צריך ליטלו, כיון שכשנטל את האתרוג הראשון הוא היה נחשב ל'הדר'. והוסיף, שאם יש לו שני אתרוגים שאינם 'הדר', כגון אתרוג יבש ואתרוג עם חזוית, יטול איזה שירצה כיון ששניהם אינם 'הדר' לגמרי, אבל אם יש לפניו אתרוג עם חזוית במיעוטו בשני מקומות וגם אתרוג עם חזוית בשלושה מקומות, מחייב ליטול את האתרוג שיש בו חזוית בשני מקומות, משום שהוא קרוב יותר ל'הדר', וזו כונת השו"ע אם בשנים ושלושה מקומות, לומר שעדיף לקחת את זה שהחזוית בשני מקומות מאשר את זה שהיא בשלושה מקומות.

69) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ל), שעל ידי ההפסק של מראה אתרוג בין חזוית לחזוית, העין שולטת במראה האתרוג שבין החזוית ונראה לעין ככמה מקומות, ולכן אינו 'הדר', אבל כשאין ההפסק גדול, אין העין שולטת שם ונרון כמקום אחד.



שבמקום הפיטם כזה , זה סימן שהפיטם נפל בשלב מוקדם בעודו על העץ.

63) ואם נמצאת נקודה שחורה באותו שקע או גומא שמהם נפל הפיטם, הורה הגר"ש אריערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י דבר הלכה אות לא) שאינו פוסל כדון נקודה שחורה הפוסלת על חוטמו בכל שהוא, כי הנקודה באה מחמת נפילת הפיטם, ולא באה מגוף הפרי ואינה פוסלת כלל. וכן הורה הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים למהדרין עמ' קצד) שכשיש

נקודה שחורה על הגלד של הפיטם [דהיינו שהפיטם נפל בעוד האתרוג על העץ ומקום הפיטם הגלדי כדרך שאר האתרוגים] האתרוג כשר, כיון שזה חלק מהעץ, ועץ יכול להיות שחור.

[שעה"צ ס"ק לו]

דאפשר דיש להכשיר משעם ספקי ספקא⁶⁴.

64) ובאתרוגים שלנו, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"א סי' קעז) שכיון שיותר שכיח שהפיטם יפול בעוד האתרוג מחובר לעץ מאשר שניטל לאחר מכן, בספק יש לצדד לקולא. וראה מה שכתבנו במשנ"ב (ס"ק לב) בדעת שאר הפוסקים בזה.

[משנ"ב ס"ק לג]

דנשאור מקומנו גמא, פסול⁶⁵ וכו', ואם הוא שעת הדחק שאין אחר צעיר⁶⁶.

65) ואם ניטל העוקץ לגמרי וחזר וחיברו על ידי מחט, הביא הבאר היטב (ס"ק טו) בשם תשובת בית יעקב (סי' קמב) שאם אינו ניכר מותר ליטלו ביום השני ולברך עליו, אבל ביום הראשון יש להחמיר, וכן כתב הבכור יעקב (סי' כו) שיש להחמיר ביום הראשון. אמנם בעיקר הדיון אם יעיל חיבור, דעתו כדעת הא"ר (סי' יד) והשבות יעקב (ח"א סי' לה) שאינו מועיל, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק כט) לענין חיבור הפיטם על ידי מחט, ולענין אתרוג שנחתך לשני חלקים וחיברו על ידי ידים וכו' לדעת הבית יעקב, ראה בבית מאיר (אבן העזר סי' קל ס"ז) ובערוך השלחן (סכ"ה).

הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד 234

[משנ"ב שם]

אָלָא צְרִיךְ שְׁתַּנְּאָה לְעֵינֵינוּ בְּלֵא מְדִינָה⁷⁹, וּבְהַפְתָּרֵי יַעֲקֹב חֹלֵק עַל זֶה, עֵינֵי שְׁמַם⁸⁰.

79) ובטעם הדבר כתב הראב"ד (תמים דעים סי' רלב), שמפני מיעוט דעתינו אי אפשר לצמצם בשיעורים, ולכן כדי לצאת מידי ספק אין לנו

שלשון המשנה (סוכה לד, ב) הוא 'עלתה חזוית על רובו וכו' פסול, עלתה חזוית על מיעוטו וכו' כשר, ומהירשא מדריק שדוקא על רובו פסול אבל אם רק על מחצה כשר, ומחסיפא מדריק שדוקא על מיעוטו כשר אבל על מחצה פסול, וכיון שלכאורה יש סתירה בדיוק לשון המשנה, יש להחמיר בזה.

מילואים הלכות לולב סימן תרמה המשך מעמוד קודם

[ביה"ל ד"ה שני']

להכשיר הפסולים עד שיהיה רוב הנראה לעיניים.

בין נקלף ונשאר גון האתרוג, הפל פסול בקטמו ככל שהיא⁸¹.
(81) והחז"א (א"ח סי' קמו ס"ק ה' ד"ה כתב במ"ב) הקשה, שאם דעת הר"ן שנקלף בחוטמו פוסל בכל שהוא, על איזה אופן נאמר הדין שנקלף כולו פסול, שממה נפשך אם לא נקלף חוטמו אינו כולו, ואם נקלף מחוטמו כבר הרי נפסל במשהו, ומוכח שגם הר"ן מודה שאין נקלף בחוטמו פוסל במשהו.

80) שסובר שאף מדברי הראב"ד [שהובא בהע' הקודמת] מבואר שהטעם שפוסל הוא רק משום שמפני מיעוט דעתנו אי אפשר לצמצם, ומשמע שעל ידי מדידה גם הראב"ד יודה להקל, וכיון שמהתורה לכל הדעות די במשהו יותר מן החצי שאין בו מראה פסול כדי להכשיר, לכן כאן אפשר להקל.

הלכות לולב סימן תרמה המשך מעמוד ק"ח

90) מבואר בדבריו שבאינם גבוהים יש להכשיר אף אם שנתנה מראה האתרוג. אכן, כתב הפמ"ג (א"א סוף הסימן, קצת דיני אתרוג) זאני לא קיבלתי בזה, ואשרי מי שיוכל ליקח אתרוג נאה הדר ונקי מכל. וכן כתב החיי אדם (כלל קנא ס"ח) שהירא לדבר ה' ישתדל לקנות אתרוג בלא חזוית ובהרת.

יבלעטל' [שנעשה על האתרוג מחמת שעלה של העץ נגע באתרוג ושרט את עורו], אף שהוא גבוה קצת משאר האתרוג, דעת הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' ערב) שכשר, וטעמו, משום שכל 'בלעטל' מורגש קצת במשמוש היד גם אם אינו גבוה, ולכן בהכרח שכוונת השו"ע במה שכתב 'שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מהאתרוג' היינו שהוא כעין פצע שבוטל מן האתרוג וניכר במישוש היד. וכעין זה דעת הגרי"נ קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רפא), שגדר מורגש במישוש היד היינו שניכר על ידי מישוש היד שיש כאן איזה גוש, וגדר 'בלעטל' שאינו ניכר, היינו שצריך הבחנה במישוש אם יש כאן בליטה, אבל באמת לכל 'בלעטל' יש מעט בליטה, ולכן אם בולט מעט אין בזה חשש, הוסיף, שאין לעשות חששות על כל 'בלעטל' אולי הוא בולט, שכל שצריך הבחנה במישוש אין בזה חשש הוא כשר.

ודעת הגרי"ש אלישיב (תורת ד' מינים סי' כג סי"ב הע' כה) שאם הן נדבקו לאתרוג עד בהיותו קטן וצמחו עמו, יש להחמיר לכתחילה, משום שיתכן שזה נחשב כעצמות האתרוג ולא דבר חיצוני.

ואם נדבק על האתרוג חול או שאר דברים זרים ועל ידי זה האתרוג לא צמח כראוי, דעת הגרי"נ קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רפב) שנחשב לפגם באתרוג, וההכרעה בזה אם אכן האתרוג לא צמח כראוי היא על פי הראיה.

וכתמים שנעשו באתרוג על ידי מישוש היד, כתב החתם סופר (סוכה לו, א) שאם נעשו על ידי נענועי המצוה זהו הודו והדרו. ובספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' רעה) מובא שהחז"א והגרי"י קניבסקי ביארו שאין כוונת החתם סופר שבכך הוא מהדר וחשוב יותר, אלא כוונתו שמראות אלו הם בכלל מראה אתרוג, שהרי לא נעשו אלא משום שלקחו אותו בידים. ודעת הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר (תורת ד' מינים סי' כג הע' ל) שמתברר שלא סמך החתם סופר להקל מפני סברא זו אלא בשאר הימים שאינם מדאורייתא, אבל ביום הראשון שמצותו מהתורה לא סמך על סברא זו להקל.

[משנ"ב ס"ק נ]

ועין פאָרווײַן שְׁהַסְקִימוּ דְאִין לְהַקֵּל בְּגִבּוֹהִים⁹⁰.